

ปฏิสัมพันธ์ของการเรียนรู้ในชุมชนและโรงเรียน*

Learning Interactions between Community and School

Key words : Learning ; Interaction ; Community ; School ; Participation ;
Border Partol Police

ดร.พจน์ เทียมศักดิ์ **

Dr.Potjane Thimsak**

สำนักงานโครงการส่วนพระองค์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี สวนจิตรลดา ราชวิถี ดุสิต กรุงเทพฯ
Bureau of the Royal Househo;d : The Office of H.R.H.Princess Maha Chakri
Sirindhorn's Projects, Chitralada Palace, Rajavithi, Dusit, Bkk.10303

Abstract

The main objective of this research was to examine the nature and condition of interactions of learning process between community and the school. The study was designed to achieve theoretical generalization that would lead to a grounded theory by means of qualitative research. In order to gain understanding of the phenomena, the researcher had done a number of indepth interviews with key informants including school administrators, community leaders, teachers, school board members and parents of whom were selected by means of theoretical sampling.

The study found that there were three learning patterns in the school including one way learning or teacher center learning, standardization learning or uniformity learning, transactional learning.

* บทความนี้เป็นข้อสรุปที่ได้จากปริญาานิพนธ์ เรื่อง ปฏิสัมพันธ์ของการเรียนรู้ในชุมชนและโรงเรียน ของพจน์ เทียมศักดิ์ ซึ่งเสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อรับพระราชทานปริญญาการศึกษาคุณวุฒิปริญญาตรี สาขาพัฒนศึกษาศาสตร์

** เจ้าหน้าที่บริหารงานในพระองค์ สำนักงานโครงการส่วนพระองค์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี สวนจิตรลดา ราชวิถี ดุสิต กรุงเทพฯ โทร 282-6511, 281-3921, 280-5032 โทรสาร 281-3923 มือถือ 01 809-0362

There three learning patterns were conditioned by the centralization of educational bureaucratization of school administration and management.

There were four aspects of learning process in the community : 1) the system of knowledge in various dimensions of community life including rice growing, gathering, basketing, weaving, seedling, and herbal medicine ; 2) the accumulation and diffusion of knowledge through families and kins, community leaders, verbal communications, group interactions, written materials and other community activities ; 3) the institutions transferring knowledge including the family, the temple, and local wisdom ; and 4) the creation and modification of knowledge.

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องปฏิสัมพันธ์ของการเรียนรู้ในชุมชนและโรงเรียนครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ที่สำคัญคือเพื่อการศึกษาแบบแผน กระบวนการ และเงื่อนไขที่เป็นตัวกำหนดการเรียนรู้ในระบบโรงเรียน ศึกษากระบวนการเรียนรู้ในชุมชน และเพื่อศึกษาแบบแผนและเงื่อนไขของปฏิสัมพันธ์ของการเรียนรู้ในชุมชนและโรงเรียน เพื่อนำไปสู่ความเข้าใจรูปแบบของการเรียนรู้ระหว่างชุมชนและโรงเรียน ผู้วิจัยใช้วิธีวิทยาการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นวิธีการในการศึกษาในระดับจุลภาค โดยศึกษาจากความหมายที่คนในชุมชนมีต่อปรากฏการณ์ สามารถสรุปแบบแผนการเรียนรู้ในระบบโรงเรียนได้ 3 แบบแผน ดังนี้ 1. แบบแผนการเรียนรู้แบบทางเดียว หรือ การเรียนรู้ที่ครูเป็นศูนย์กลาง 2. แบบแผนการเรียนรู้แบบยึดมาตรฐานเดียวกัน หรือ การเรียนรู้แบบลักษณะเดียว 3. แบบแผนการเรียนรู้แบบแลกเปลี่ยน โดยมีกระบวนการเรียนรู้ในระบบโรงเรียน 1, แหล่งของการศึกษาและเรียนรู้ 2, สารของการเรียนรู้ 3, กระบวนการเรียนการสอนและประเมินผลการเรียนรู้ซึ่งมีเงื่อนไขของการเกิดแบบแผนการเรียนรู้ในระบบโรงเรียน 2 ข้อ คือ 1. เงื่อนไขที่เกี่ยวกับการกำหนดนโยบายจากส่วนกลาง 2. เงื่อนไขในการบริหารจัดการแบบราชการในโรงเรียน ในเรื่องโครงสร้างการบริหาร การคัดเลือกครู การแต่งตั้งบุคลากรในโรงเรียน การโยกย้าย การแต่งตั้งผู้บริหาร การพิจารณาความดีความชอบ ส่วนการเรียนรู้ในวิถีชีวิตชุมชน มี 4 หัวข้อใหญ่ คือ 1. ความรู้และระบบความรู้ในเรื่องการทำนา การหาอาหาร การทำจักสาน การทอผ้า การเพาะพันธุ์พืชและสมุนไพร 2. การสั่งสมและการกระจายความรู้ ซึ่งมีการกระจายความรู้ภายในกลุ่มครอบครัวและเครือข่าย การกระจายความรู้ผ่านผู้นำ การบอกเล่าแบบปากต่อปากจากคนในหมู่บ้านเดียวกัน การรวมกลุ่มจับกลุ่มพูดคุย การอ่านเอกสารที่เขียนเป็นลายลักษณ์อักษร การถ่ายทอดจากศรัทธา ความเชื่อ พิธีกรรม จารีตธรรมเนียม และการเรียนรู้ผ่านกิจกรรมต่างๆ เช่น การทัศนศึกษา การเรียนรู้ตามแนวพระราชดำริ การละเล่นพื้นบ้าน : บทเพลงหมอลำ และการรณรงค์ 3. สถาบันซึ่งทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ ได้แก่ ครอบครัวซึ่งเป็นสถาบันถ่ายทอดความรู้แก่สมาชิกในครัวเรือน วัดซึ่งเป็นสถาบันถ่ายทอดความรู้แก่สมาชิกในครัวเรือนและปราชญ์ชุมชน ในฐานะเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้เฉพาะด้าน 4. การสร้างสรรค์ปรับปรุงความรู้และระบบความรู้

จากงานวิจัยพบว่าแบบแผนของปฏิสัมพันธ์ของการเรียนรู้ในชุมชนและโรงเรียน มี 2 แบบด้วยกัน คือ

1. การเรียนรู้แบบเท่าเทียมกันจากปฏิสัมพันธ์ในแนวนอน ซึ่งความถ้อยทีถ้อยอาศัย และแบบผ่อนปรนเข้าหากันของชาวบ้านและโรงเรียนทั้งนี้ยังพบว่าปฏิสัมพันธ์ในแบบผสมผสานด้วย ทั้งนี้โดยตั้งอยู่บนความสัมพันธ์กันดีภายในชุมชน และแบบรวมใจเป็นหนึ่งเดียว ด้วยความเอื้ออาทร โดยที่ทุกฝ่ายจะมีความเท่าเทียมและเสมอภาค (Equity) ไม่ว่าเรื่องใด เช่น ในเรื่องการแสดงความคิดเห็น การตัดสินใจและโรงเรียนยังพึงเสียงชาวบ้านในชุมชน การที่เกิดปฏิสัมพันธ์ในแบบเท่าเทียมกันจึงทำให้กลุ่มต่างๆ ทำงานได้ด้วยความเป็นอิสระจนทำให้มีผลวัดในกลุ่ม โดยการให้

ทุกฝ่ายเข้ามามีส่วนร่วม โดยใช้การระดมความคิด การเรียนรู้จึงเป็นการเรียนรู้ที่เท่าเทียมกัน

2. การเรียนรู้แบบไม่เท่าเทียมกันจากปฏิสัมพันธ์ในแบบแนวตั้ง ปฏิสัมพันธ์เกิดขึ้นจากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งและพูดข้างเดียว ทั้งยังไม่ฟังความคิดเห็นจากใครๆ มักจะถามเองตัดสินใจเอง ถ้าไม่เช่นนั้นก็อาจถูกฝ่ายที่มีอำนาจเหนือกว่าเข้าครอบงำความคิด นอกจากนี้ยังถูกบังคับร่วม โดยการถูกผลักดัน ด้วยเหตุผลใดๆ ก็ตาม จนทำให้ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดคิดว่าตนเองไม่มีสิทธิ์ หรือเอกสิทธิ์ที่จะเข้าร่วมในงานนั้นๆ นอกจากนี้ยังเป็นกลอุบายและเงื่อนไขในการให้เข้าร่วม ของผู้มีอำนาจเหนือกว่า การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจึงไม่เท่าเทียมกันอย่างเห็นได้ชัด

คำนำ

เนื่องจากการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียนที่ผ่านมามีกระบวนการเรียนรู้ที่แยกส่วนจากกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน การปรับเปลี่ยนให้กระบวนการเรียนรู้ในโรงเรียนกับชุมชนได้มามีปฏิสัมพันธ์กันในทิศทางที่จะก่อให้เกิดประโยชน์กับชุมชน จึงจำเป็นต้องอาศัยองค์ความรู้เพื่อช่วยให้เข้าใจถึงกระบวนการเรียนรู้ที่ถูกสร้างขึ้นในระบบโรงเรียน กระบวนการเรียนรู้ที่ดำรงอยู่ในชุมชน และปฏิสัมพันธ์ของการเรียนรู้ในโรงเรียนกับชุมชน ความรู้ดังกล่าวนี้จะมีประโยชน์ต่อการปรับทิศทางการเรียนรู้ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน เพื่อให้การเรียนรู้ในโรงเรียนตอบสนองต่อปัญหาและความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริงและเพื่อเป็นการแสวงหาทางออกในการปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์และโลกทัศน์ของระบบการศึกษาและพัฒนากระบวนการเรียนรู้ รวมทั้งการถ่ายทอดความรู้ของคนในชุมชน จึงได้ตั้งปัญหาการวิจัย คือ ปฏิสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนและชุมชนเป็นอย่างไร ปฏิสัมพันธ์ดังกล่าวมีผลต่อกระบวนการเรียนรู้ของโรงเรียนและชุมชนอย่างไร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้ในโรงเรียนและศึกษาเงื่อนไขที่เป็นตัวกำหนดกระบวนการเรียนรู้ในโรงเรียน
2. เพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้ในชุมชนและศึกษาเงื่อนไขที่เป็นตัวกำหนดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน
3. เพื่อศึกษาแบบแผนของปฏิสัมพันธ์ระหว่างชุมชนและโรงเรียน เพื่อนำไปสู่ความเข้าใจรูปแบบของการเรียนรู้ระหว่างชุมชนและโรงเรียน

วิธีดำเนินการวิจัย

เนื่องจากผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการศึกษาปฏิสัมพันธ์ของการเรียนรู้ในชุมชนและโรงเรียนภายใต้บริบท (Context) การเรียนรู้ในระบบโรงเรียน การเรียนรู้ในวิถีชีวิตชุมชน รวมทั้งศึกษาถึงแบบแผนและเงื่อนไขของปฏิสัมพันธ์ระหว่างชุมชนและโรงเรียน ผู้วิจัยใช้วิธีวิทยาการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research methodology) เป็นวิธีการเชิงอุปนัย (Induction) ที่มุ่งอธิบายปรากฏการณ์ (descriptive research) อันนำไปสู่การตอบคำถามการวิจัย โดยศึกษาจากความหมายที่คนในชุมชนมีต่อปรากฏการณ์ เพื่อให้เข้าใจถึงปรากฏการณ์ทางสังคม (Social phenomena) มีพื้นฐานความคิดเชิงปรากฏการณ์นิยม (Phenomenology) ทางสังคมศาสตร์ (Social science) ที่จะนำไปสู่การสร้างข้อสรุปเชิงทฤษฎี (Theoretical generalization) ผู้วิจัยได้ใช้อาศัยกระบวนการทางวิธีวิทยาการวิจัย (research methodology) เป็นเครื่องมือทางความคิด (Conceptual tool) ในการแสวงหาความรู้ในการสร้างองค์ความรู้ใหม่ (Body of Knowledge) ที่ตอบสนองต่อสังคมและประเทศชาติได้ ซึ่งผู้วิจัยได้รวมถึงการตั้งคำถามการวิจัย (formulation of a research question) การสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัยในเชิงทฤษฎีที่มีต่อปรากฏการณ์ที่ต้องการจะทำวิจัย (conceptualization process หรือ conceptual framework) การออกแบบการวิจัย (research design) และการเก็บและรวบรวมข้อมูล (data collection) การสุ่มตัวอย่าง (data sampling) การวิเคราะห์ข้อมูลและการตีความข้อมูล (method of data analysis and interpretation) เพราะกระบวนการวิจัยจะสามารถสร้าง

ความรู้อย่างถูกต้องและสามารถนำไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพภายใต้เงื่อนไขสำคัญของวิธีวิทยา เพราะคิดว่าการทำงานวิจัยที่มีคุณภาพต้องขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของการวิจัยอย่างชัดเจน ซึ่งต้องแล้วแต่โลกทัศน์ (world view) ของผู้วิจัยในการสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัย (conceptualization framework) ที่ได้จากการทบทวน วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องอย่างครบถ้วน อันเป็นการให้ทฤษฎีเป็นเครื่องมือนำทางในการวิจัย (Heuristic Device) นอกจากนี้การตั้งคำถามการวิจัยจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีความรู้และความเข้าใจธรรมชาติของปรากฏการณ์ที่จะเกิดขึ้นในงานวิจัยอย่างละเอียด (nature of social phenomena) เพราะปรากฏการณ์ทางสังคมทุกปรากฏการณ์มีวัฏรอบ (life cycle) มีการเกิดขึ้นดำรงอยู่ (existence) การเปลี่ยนแปลงและล่มสลาย ผู้วิจัยจึงตั้งคำถามการวิจัยก่อนเพราะสิ่งจำเป็นประการแรกที่สุด เพื่อจะได้หาคำตอบที่ให้ตรงกับคำถาม คำถามนี้สามารถนำไปสู่การสร้างกรอบแนวคิดที่สามารถอธิบายปรากฏการณ์ได้มากที่สุด เพราะคำถามมีความชัดเจน จึงทำให้สะท้อนถึงสิ่งที่ผู้วิจัยต้องการศึกษา (phenomenon of interest) เป็นการศึกษากระบวนการที่มีสาระแห่งการวิเคราะห์ (subject of analysis) เป็นการวิเคราะห์เชิงอธิบายปรากฏการณ์ ซึ่งมีหน่วยแห่งการวิเคราะห์ (unit of analysis) ส่วนใหญ่เป็นชุมชน (community) ซึ่งเป็นความหลากหลายที่ทำให้เห็นถึงการบูรณาการ (integration) ตั้งแต่การสร้างมโนทัศน์และเชื่อมโยงมโนทัศน์ต่างๆ เข้าด้วยกันอย่างเป็นองค์รวม (holistic view) จนเกิดเป็นทฤษฎีที่ได้จากฐานราก (grounded theory) ที่ให้ความสำคัญกับแหล่งข้อมูล (source of data) เพราะการจะได้ข้อมูลที่แท้จริงจำเป็นต้องเข้าไปศึกษาหาข้อมูลจากแหล่งข้อมูลปฐมภูมิ (primary source) อันเป็นข้อมูลมือหนึ่ง ซึ่งเป็นสิ่งที่สมควรกระทำ เพราะผู้วิจัยเก็บ เป็นผู้เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง เป็นการศึกษาเป็นรายกรณี (case study) ที่เข้าไปศึกษาความหมายของข้อมูลจากทัศนะของผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key informant) ด้วยการสัมภาษณ์แนวลึก (indepth inter-

view) และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (participation observation) ซึ่งเป็นการมองจากผู้อยู่ในปรากฏการณ์อันจะทำให้เข้าใจความหมาย (Meaning) และเหตุผลว่าอะไรเกิดขึ้นเพราะอะไร อย่างไร โดยผู้วิจัยเป็นผู้ตีความ (Interpretative) เพื่อทำความเข้าใจปรากฏการณ์ที่ซ่อนอยู่ มาสร้างมโนทัศน์ (concept) อันเป็นการสร้างองค์ความรู้ที่เป็นทฤษฎีจากฐานราก (grounded theory)

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาเพื่อทำความเข้าใจและให้คำอธิบายในปรากฏการณ์เกี่ยวกับปฏิสัมพันธ์ของการเรียนรู้ในชุมชนและโรงเรียนที่มีอยู่ในบริบทของชุมชนตามที่เป็นอยู่ ด้วยวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของเนื้อหาและกำหนดพื้นที่ดำเนินการวิจัยไว้ในชุมชนชนบท โดยมุ่งศึกษาชุมชนที่ค่อนข้างห่างไกลในภาคกลาง โดยพื้นที่ดังกล่าวยังไม่มีความสัมพันธ์กับองค์กรภายนอกมากนัก

ข้อมูลและวิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่ที่เป็นชุมชนทุรกันดารในจังหวัดฉะเชิงเทราที่มีโรงเรียน โดยชุมชนที่ผู้วิจัยเลือกศึกษาจะสามารถตอบปัญหาการวิจัยได้ เพราะมีลักษณะของชุมชนที่มีปฏิสัมพันธ์ด้วยการมีส่วนร่วมของชุมชนและโรงเรียน ในอันที่จะเกิดการเรียนรู้ร่วมกันได้ โดยการพิจารณาจากหลักเกณฑ์กว้างๆ ได้แก่ คนในชุมชนมีความสัมพันธ์แบบปฐมนิคมคือใกล้ชิดกันช่วยเหลือซึ่งกันและกันมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ซึ่งเอื้อให้ผู้วิจัยได้ศึกษากระบวนการเรียนรู้อันเกิดจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างชุมชนและโรงเรียนได้ สำหรับชุมชนที่ผู้วิจัยเลือกโรงเรียนที่ตั้งอยู่กลางชุมชนทำให้มีความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนและโรงเรียนค่อนข้างมาก โรงเรียนตั้งอยู่ในชุมชนมีความสัมพันธ์แบบมีส่วนร่วมกันศึกษาในชุมชน ทั้งยังมีพิธีกรรมความเชื่อ ระบบความรู้ การถ่ายทอดความรู้ รวมทั้งสถาบันต่างๆ ที่ได้ถ่ายทอดการเรียนรู้ คือครอบครัว วัด และปราชญ์ชุมชน โรงเรียนเข้าไปมีส่วนร่วมในชุมชน และชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ในโรงเรียนตรงตามที่ได้กำหนดไว้ว่า ชุมชนจะมีความสัมพันธ์กับ

โรงเรียนดี มีกิจกรรมของชุมชนอย่างสม่ำเสมอ ทั้งนี้ ในกิจกรรมนั้น จะได้รับความร่วมมืออย่างดียิ่งจากคนในชุมชน รวมไปถึงการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาดังนั้น พื้นที่ในชุมชนดังกล่าวจึงเป็นพื้นที่ที่มีบริบทเหมาะสมกับประเด็นที่ศึกษา

เมื่อผู้วิจัยได้เลือกชุมชนบ้านนาสวน (นามสมมุติ) ซึ่งเป็นชุมชนในจังหวัดฉะเชิงเทรา ทั้งนี้โดยจรรยาบรรณของดำเนินการวิจัยแล้ว ผู้วิจัยใช้ชื่อนุคคลและชื่อสถานที่เป็นชื่อสมมุติ ผู้วิจัยได้สร้างแนวคำถาม (Guideline) ที่ใช้เป็นแนวทางการศึกษาในพื้นที่ที่จะศึกษาก่อนลงพื้นที่ โดยแนวคำถามที่สร้างขึ้นนี้ได้ใช้เป็นแนวทางในการสัมภาษณ์ระดับลึก (In-depth interview) ซึ่งเป็นคำถามแบบปลายเปิดที่สร้างขึ้นโดยยึดกรอบความคิดในการวิจัย เป็นแนวทางในการกำหนดประเด็นคำถาม เพื่อให้ได้คำถามที่ครอบคลุมในเรื่องการเรียนรู้ในระบบโรงเรียน การเรียนรู้ในวิถีชีวิตชุมชน รวมทั้งการศึกษาถึงแบบแผนและเงื่อนไขของปฏิสัมพันธ์ในชุมชนและโรงเรียน โดยนำแนวคำถามที่สร้างขึ้นไปใช้ทดลองนอกพื้นที่ที่จะศึกษา รวมทั้งขอคำปรึกษาอย่างใกล้ชิดจากคณะกรรมการผู้ควบคุมการทำวิทยานิพนธ์ว่าข้อคำถามดังกล่าวถามได้ตรงประเด็นหรือไม่ สามารถสื่อกับผู้ให้ข้อมูลหลักได้เข้าใจตรงกันหรือไม่ ผู้ตอบมีความเข้าใจและมีปฏิกิริยาอย่างไร ความต่อเนื่องของเนื้อหาและการตอบเป็นอย่างไร จากนั้นได้นำมาแก้ไขข้อบกพร่องและปรับปรุงแนวคำถามให้สมบูรณ์และเหมาะสมมากขึ้นตามลำดับ แล้วจึงนำลงไปใช้ในพื้นที่ที่ศึกษา โดยนำแนวคำถามที่สร้างขึ้นนี้ใช้เป็นแนวทางในการสัมภาษณ์ระดับลึก โดยทั้งนี้จะต้องอยู่บนความยืดหยุ่นและเหมาะสมกับสถานการณ์ เพื่อให้การดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในวิจัยให้ได้ผลสมบูรณ์และเป็นหลักประกันว่าผู้วิจัยได้รับข้อมูลที่เป็นจริงด้วยความเข้าใจที่ดีและถูกต้องของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้ประสานงานอย่างไม่เป็นทางการกับชุมชนเพื่อให้เจ้าหน้าที่ในชุมชนที่จะศึกษาได้ทราบถึงวัตถุประสงค์ของการเข้าไปเก็บข้อมูล นอกจากนี้เพื่อเป็นการแนะนำ

ตัวให้บุคคลต่างๆ ในชุมชนได้รับทราบว่าเป็นใครมาทำอะไรในชุมชนแห่งนั้น ทั้งยังเป็นการประสานความร่วมมือและความสะดวกในการเก็บข้อมูลให้แก่ผู้วิจัยในเรื่องที่พัก นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้เตรียมอุปกรณ์การวิจัย เช่น แลบบันทึกเสียง เครื่องบันทึกเสียง แบตเตอรี่ กล้องถ่ายรูป ฟิล์ม สมุดโน้ต ปากกา ของที่ระลึกสำหรับผู้ให้ข้อมูลหลัก และขนมสำหรับโรงเรียน

ผู้วิจัยได้เข้าชุมชนและโรงเรียนอย่างไม่เป็นทางการเพื่อให้สามารถเข้าถึงข้อมูลซึ่งผู้วิจัยได้สร้างความสัมพันธ์ที่ดี (Good rapport) คือ ขั้นแรกผู้วิจัยทำการอบรมผู้ช่วยวิจัย จำนวน 2 ท่าน ท่านแรกเป็นนิสิตปริญญาเอกที่จบการศึกษาไปแล้ว ส่วนท่านที่สองเป็นครูในโรงเรียนบ้านนาไร่ ซึ่งเป็นสถานที่ผู้วิจัยใช้พักค้างแรมขณะอยู่ในพื้นที่ ในคืนแรกที่ไปถึงพื้นที่ผู้วิจัยได้เชิญผู้ช่วยวิจัยประชุมเพื่อทำความเข้าใจวัตถุประสงค์ของการทำวิจัยร่วมกันและนัดหมายก่อนเข้าพื้นที่ที่ศึกษาในวันรุ่งขึ้น ช่วงที่ผู้วิจัยเข้าไปศึกษาตรงกับวันออกพรรษา ซึ่งเป็นงานบุญใหญ่ในรอบปีของชาวบ้านนาสวนและชาวบ้านนาไร่ ทำให้สามารถบันทึกภาพบรรยากาศต่างๆ ในวิถีชีวิตชุมชนและบริเวณรอบหมู่บ้านได้อย่างมาก เช้าวันออกพรรษาผู้วิจัยได้ไปร่วมงานดังกล่าวที่วัดได้พบปะกับกลุ่มบุคคลผู้ให้ข้อมูลหลักมากมายแทบทั้งหมู่บ้าน นอกจากนี้ยังได้ทราบว่ามีการแจ้งให้ชุมชนทราบว่าผู้วิจัยจะเข้ามาศึกษา ในงานที่วัดผู้วิจัยจึงได้ถือโอกาสแนะนำตัวในที่ประชุมหมู่บ้านบนศาลาการเปรียญในวัด ซึ่งเป็นการเข้าร่วมพิธีกรรมสำคัญทางศาสนา โดยได้ชี้แจงวัตถุประสงค์ของการวิจัย รวมทั้งเหตุผลในการเลือกพื้นที่ดังกล่าวในการวิจัย เป็นการสร้างความคุ้นเคยกับชุมชนในช่วงแรก ผู้วิจัยนำขนมมาถวายพระ หลังจากพบปะจึงได้นัดหมายวันเวลาเพื่อขอพบผู้ให้ข้อมูลหลักที่เกี่ยวข้องในระดับชุมชน เช่น ผู้ใหญ่บ้าน ครูใหญ่ ครูกรรมการศึกษา กรรมการหมู่บ้าน ปราชญ์ชุมชน นักเรียน พระสงฆ์ ฯลฯ แล้วจึงเริ่มเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ระดับลึก มีการบันทึกเสียงและจดบันทึกควบคู่ไปกับการสังเกตเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ต้องการ ผู้วิจัยได้สร้างความ

สัมพันธ์ที่ดีโดยทำที่ที่อ่อนน้อมทำตัวกลมกลืน ไม่แปลกแยกจากชุมชน เนื่องจากการสัมภาษณ์ระดับลึก จะมีความยืดหยุ่นทำให้ผู้สัมภาษณ์มีโอกาสอธิบาย ขยายความให้ผู้ตอบเข้าใจวัตถุประสงค์ของคำถาม โดยสามารถซักถามเพิ่มเติมและหาข้อมูลรายละเอียดของ ประเด็นต่างๆ ตามที่ต้องการ ทั้งยังสามารถเชื่อมโยงเข้าสู่ประเด็นที่ต้องการอย่างลึกซึ้งได้ สามารถตรวจสอบ ความเข้าใจตรงกันระหว่างผู้สัมภาษณ์และผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้ในขณะนั้น ผู้ให้ข้อมูลหลักสามารถลำดับเหตุการณ์ ที่ประสบและถ่ายทอดได้ในทัศนะของตนเอง อีกทั้งผู้ สัมภาษณ์สามารถสังเกตพฤติกรรมต่างๆ เช่น สีหน้า ท่าทางของผู้ให้ข้อมูลหลักขณะให้สัมภาษณ์ได้อีกด้วย ทำแผนที่ (Mapping) โดยการเดินสำรวจ ศึกษาจาก เอกสารและสอบถามจากผู้เกี่ยวข้อง สำหรับแผนที่ต่างๆ ที่จัดทำคือ แผนที่จังหวัดฉะเชิงเทรา แผนที่แสดงขอบเขต หมู่บ้าน แผนที่แสดงขอบเขตที่ตั้งของโรงเรียน แผนที่แสดงขอบเขตของอาคารสถานที่ภายในโรงเรียน

การเก็บข้อมูล ได้ใช้แนวคำถามที่ถามถึง ภูมิหลัง โลกทัศน์ แนวคิด ความเชื่อ ประสบการณ์ และ ความรู้สึกของผู้ให้ข้อมูลหลัก ซึ่งผู้วิจัยได้เลือกผู้ให้ข้อมูล หลักโดยใช้วิธีการเลือกเชิงทฤษฎี (Theoretical sampling) วิธีการก็คือเมื่อเก็บข้อมูลในรายแรกๆ ได้แล้ว ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์เบื้องต้นเพื่อให้ได้มโนทัศน์ในเรื่อง ต่างๆ ที่ต้องการศึกษา แล้วทำการเลือกผู้ที่มีคุณลักษณะ ต่างไปจากข้อมูลรายแรก (Negative case) โดยการ เปรียบเทียบว่ายังต้องการข้อมูลใดอีกและเก็บได้จากใคร ที่ไหน เพื่อจะนำไปสู่การสร้างทฤษฎีที่สมบูรณ์ ดังนั้น กระบวนการเก็บข้อมูลจึงถูกกำหนดและควบคุมโดย ทฤษฎีที่เกิดขึ้นมาจากข้อมูล วิธีนี้จึงไม่มีการกำหนด คุณลักษณะเฉพาะของผู้ให้ข้อมูลหลักไว้ล่วงหน้า กล่าวคือ ในช่วงแรกทีผู้วิจัยสัมภาษณ์แล้ว ผู้ให้ข้อมูลหลักราย แรกๆ และแต่ละรายต่อไปที่ยินดีร่วมมือในการให้สัมภาษณ์ หลังจากสัมภาษณ์แต่ละรายเพื่อจะสามารถเจาะข้อมูล ได้ถูกต้อง เพราะโดยปกติแล้วผู้ให้ข้อมูลจะไม่บอกอะไรแก่ คนแปลกหน้า การวิจัยเชิงคุณภาพเป็นวิธีที่จะสามารถ

เจาะข้อมูลได้อย่างละเอียดสมบูรณ์ เที่ยงตรงและน่าเชื่อถือ ได้ เพื่อป้องกันการอคติของสาระสำคัญต่างๆ และเพื่อ ไม่ให้เกิดการระแวง โดยผู้วิจัยจะได้อธิบายให้ผู้ให้ข้อมูล หลักทราบก่อนล่วงหน้าว่าข้อมูลที่ได้มาทั้งหมด ถือเป็น ความลับไม่ถูกเปิดเผยที่ใด อันจะทำให้ผู้ให้ข้อมูลหลัก เตือนร้อนเพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลหลักได้มีความรู้สึกปลอดภัยและ ยินดีให้ข้อมูลอย่างละเอียด และเพื่อไม่ให้ข้อมูลที่วิเคราะห์ ได้เกิดผลกระทบต่อผู้ให้ข้อมูลหลักไม่ว่าจะกรณีใดๆ อันเป็นจรรยาบรรณของผู้วิจัย ขณะสัมภาษณ์ผู้วิจัยได้ วิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นจากการสัมภาษณ์ทันทีขณะ เก็บข้อมูลในพื้นที่ที่ศึกษา โดยผู้วิจัยได้ทำการจดบันทึก ประเด็นสำคัญๆ ขณะสัมภาษณ์ไว้ขณะสัมภาษณ์ บันทึก ภาพเพื่อนำไปใช้ประกอบกับข้อมูลทั้งหมดที่ได้จากการ สัมภาษณ์ สอบถามรวมทั้งฟังจากเทปบันทึกเสียงซ้ำ หลังการสัมภาษณ์ เพื่อเป็นการตรวจสอบข้อมูลเรื่อง เดียวกันจากแหล่งข้อมูลหลายแหล่ง ซึ่งได้กระทำภาย หลังจากการสัมภาษณ์ทุกๆ ครั้ง และจึงนำไปถอดเทป บันทึกคำสัมภาษณ์แบบคำต่อคำแต่ละราย ภายหลังกลับ จากพื้นที่อีกครั้งหนึ่ง ผู้วิจัยได้ทำการสร้างมโนทัศน์ (Concept) ของข้อมูลที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันหรือ แตกต่างกันในรูปของข้อความ (Statement) และจัด หมวดหมู่ของมโนทัศน์เพื่อหาความสัมพันธ์เชื่อมโยง เชิงเหตุผล โดยผู้วิจัยได้กำหนดรหัสหมาย (Code) แยก เป็นหมวดหมู่ (Code mapping) และเปรียบเทียบ ความเหมือนและความแตกต่างของแต่ละมโนทัศน์ จัด หมวดหมู่ให้แก่มโนทัศน์ต่างๆ หลังจากนั้นผู้วิจัยจึงเลือก ผู้ให้ข้อมูลหลักคนต่อไป โดยผู้วิจัยเชื่อว่าสามารถ ให้ข้อมูลที่มีความแตกต่างไปจากมิติ (Dimensions) และ คุณสมบัติ (Properties) ของกลุ่มมโนทัศน์ที่พบจากการ สัมภาษณ์ที่ผ่านมาแล้ว คำนึงถึงความแตกต่างของความ สัมพันธ์ระหว่างกลุ่มมโนทัศน์ต่างๆ ข้อเท็จจริง (evidence) ที่สามารถมองได้หลายมิติในภาพรวม เป็นการ เสนอภาพของสังคมหรือชุมชนที่วิจัยให้เห็นรายละเอียด เกี่ยวกับวิถีชีวิตและพฤติกรรมในชีวิตประจำวันของ สมาชิกในสังคมที่เรามองเข้าไป ทำให้เห็นโลกทัศน์ของ

สมาชิกในสังคมและเป็นการพยายามวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของเหตุการณ์กับสภาพแวดล้อมเพื่อให้เข้าใจต่อแท้ (insight) จากการเห็นภาพหลายมิติ หรือที่เรียกว่า Naturalistic research โดยการเปรียบเทียบ (Comparative case) เพื่อตรวจสอบความถูกต้อง (Verify) โดยทำการวิเคราะห์ข้อมูลเพิ่มจนไม่สามารถปรับเปลี่ยนข้อเสนองเชิงทฤษฎี (Theoretical generalization) ที่ได้อีกต่อไป ผู้วิจัยได้คำนึงถึงความเที่ยงตรงและเชื่อถือได้ของข้อมูลเป็นหลัก ทั้งนี้โดยตั้งอยู่บนความถูกต้อง ความซื่อสัตย์ และความรับผิดชอบในการทำวิจัย หลังจากนั้นได้สรุปผลการวิจัยและเขียนรายงาน ในขณะที่ผู้วิจัยใช้ผู้ช่วยวิจัยในการช่วยเก็บรวบรวมข้อมูลในการสัมภาษณ์ระดับลึกทุกราย ผู้ช่วยวิจัยนำข้อมูลที่สรุปคร่าวๆ มาเสนอกับผู้วิจัยก่อนการสัมภาษณ์รายต่อไป เพื่อเป็นการจัดหมวดหมู่และวิเคราะห์แบบหายๆ ทำให้สามารถตรวจสอบความเข้าใจให้ตรงกันระหว่างผู้ช่วยวิจัยและผู้วิจัย ในการสัมภาษณ์รายต่อไป

ผลการวิเคราะห์

ซึ่งในส่วนที่หนึ่ง การเรียนรู้ในระบบโรงเรียน ผู้วิจัยได้นำเสนอผลการวิจัยซึ่งอธิบายแนวทางการพัฒนาของรัฐที่ใช้ระบบการศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาและการพยายามทำประเทศให้ทันสมัยแบบตะวันตกมีการใช้ระบบราชการเป็นแกนกลางในการชี้แนะและกำหนดแนวทางการจัดการศึกษา ทำให้ระบบโรงเรียนอยู่ภายใต้ระบบราชการ ที่มีการสั่งการในแนวดิ่งจากส่วนกลางไปยังส่วนภูมิภาคและส่วนท้องถิ่น ในการจัดหลักสูตรการเรียนการสอนได้เน้นวิธีคิดและวิธีการดำเนินชีวิตแบบสังคมสมัยใหม่ซึ่งทำให้เกิดการแปลกแยกจากวิถีชีวิตขาดความยึดหยุ่นไม่เหมาะสมกับพื้นที่และไม่คงอยู่บนความต้องการของชุมชน และพื้นฐานของภูมิปัญญาพื้นบ้านจากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจริง

ส่วนที่สอง การเรียนรู้ในวิถีชีวิตชุมชน ผู้วิจัยได้นำเสนอการเรียนรู้ในวิถีชีวิตของชุมชนว่าเป็นระบบความรู้ที่เกี่ยวข้องกับประสบการณ์ในแต่ละวัยและสัมพันธ์

กับสถาบันต่างๆ ในหมู่บ้าน เช่น ครอบครัว วัด ปราชญชุมชน โดยมีการฝึกปฏิบัติจากประสบการณ์ในชีวิต จากการทำมาหากิน การรักษาพยาบาล การบวชเรียน การร่วมพิธีกรรมต่างๆ รวมทั้งกิจกรรมที่ดำรงอยู่ในชุมชน ซึ่งเป็นการเรียนรู้ที่มีอยู่ตลอดเวลาถึงแม้จะไม่เข้าศึกษาในโรงเรียน ก็สามารถเรียนรู้ได้ทุกหนทุกแห่งตลอดชีวิต

ส่วนที่สาม ปฏิสัมพันธ์ของการเรียนรู้ในชุมชนและโรงเรียน ซึ่งจากปรากฏการณ์ที่พบจากงานวิจัยได้นำแนวความคิดการมีส่วนร่วมมาอธิบายแบบแผนและกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจากปฏิสัมพันธ์ที่โรงเรียนและชุมชนมีต่อกัน โดยผ่านการทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน กล่าวในเชิงทฤษฎีระบบการเรียนรู้ในโรงเรียนควรสอดคล้องสัมพันธ์กันกับสภาพของชุมชน โรงเรียนได้เปิดโอกาสให้สถาบันและบุคคลในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการกระบวนการเรียนรู้ โดยอยู่บนพื้นฐานความสัมพันธ์แบบแนวนราบ ให้การศึกษาเป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิต เป็นกระบวนการที่คนทุกคนได้เรียนรู้จากสภาพการณ์และเงื่อนไขรอบๆ ตัว ตลอดจนแสวงหาทางออกจากการเผชิญปัญหา เป็นการเรียนรู้จากการทำงานและสามารถเรียนรู้ได้อย่างอิสระจากที่ต่างๆ โดยไม่จำกัดวัย จำกัดเวลาและสถานที่ เป็นวิถีชีวิตอันเกิดการเรียนรู้ได้ตามต้องการตรงกับสิ่งที่สนใจ สามารถเรียนรู้ด้วยตนเองจากแหล่งการเรียนรู้ต่างๆ ครอบครัว จากวัด จากปราชญชุมชน ดังนั้น ชุมชนและโรงเรียนเมื่อมีปฏิสัมพันธ์กันก็จะสามารถส่งเสริมให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต งานวิจัยนี้จะได้อาศัยแนวคิดในเรื่องการมีส่วนร่วม ซึ่งจะสามารถอธิบายแบบแผนและเงื่อนไขของการเรียนรู้ของชุมชนและโรงเรียน ซึ่งเป็นกระบวนการทางสังคมที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ ความรู้ของทั้ง 2 แหล่ง คือทั้งในระบบโรงเรียนและในวิถีชีวิตชุมชน มีโอกาสมาเรียนรู้ระหว่างกันได้ เพราะโรงเรียนถ้าได้มีการประสานกับชุมชนโดยการนำการเรียนรู้จากทั้ง 2 แหล่งมาถ่ายทอดและเรียนรู้ซึ่งกันและกันโดยลักษณะของการมีส่วนร่วม การเรียนรู้สามารถเกิดจากการปฏิสัมพันธ์

ระหว่างกันซึ่งเมื่อมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันเกิดกระบวนการเรียนรู้ (Learning process) หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า เกิดการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน (Interaction) เป็นการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติ (Learning through action) ของชุมชนและโรงเรียน

ผลการศึกษา

แบบแผนของการเรียนรู้ในระบบโรงเรียน พบว่าสามารถแบ่งได้ 3 แบบ คือ 1. แบบแผนการเรียนรู้แบบทางเดียว (One way learning) หรือ การเรียนรู้ที่ครูเป็นศูนย์กลาง (Teacher center learning) 2. แบบแผนการเรียนรู้แบบยึดมาตรฐานเดียวกัน (Standardization learning) หรือ การเรียนรู้แบบลักษณะเดียว (Uniformity learning) 3. แบบแผนการเรียนรู้แบบแลกเปลี่ยน (Transactional learning)

การศึกษาวิจัยเรื่อง ปฏิสัมพันธ์ของการเรียนรู้ในชุมชนและโรงเรียน ทำให้เกิดแบบแผนของการเรียนรู้แบบปฏิสัมพันธ์ของการเรียนรู้ในชุมชนและโรงเรียนที่เป็นการเรียนรู้แบบเท่าเทียมกันจากปฏิสัมพันธ์ในแนวนอนซึ่งเกิดจากผู้บริหารและครูมีความสัมพันธ์อันดีกับชุมชนผู้บริหารและครูผลักดันให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมกับโรงเรียน ทั้งครูยังแสดงท่าทีเป็นมิตรต่อชาวบ้านที่เข้ามามีส่วนร่วม โดยที่โรงเรียนและชุมชนมักจะประชุมหรือร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นก็ยังคงมีบางเรื่องที่เกิดการเรียนรู้แบบไม่เท่าเทียมกันขึ้นจากปฏิสัมพันธ์ในแนวดิ่งของการบริหารจัดการ นอกจากนี้ยังมีเงื่อนไขของการเกิดแบบแผนปฏิสัมพันธ์ของการเรียนรู้ในชุมชนและโรงเรียน ได้แก่ เงื่อนไขในเรื่องสภาพความห่างไกลทุรกันดาร เงื่อนไขในเรื่องวัฒนธรรมเดิมเดียวกัน และเงื่อนไขในเรื่องความเข้มแข็งของชุมชน

นอกจากนี้ผู้วิจัยได้ค้นพบนอกเหนือจากกรอบแนวคิดในการวิจัย คือ การเรียนรู้ในระบบโรงเรียนส่วนใหญ่จะเกิดขึ้นในแบบทางเดียว เป็นการเรียนรู้ที่ครูเป็นศูนย์กลางและยึดมาตรฐานเดียวกันที่มีการเรียนรู้แบบลักษณะเดียว แต่บางครั้งการจัดการเรียนการสอนครูได้พยายามสอนจาก

ของจริง หรือในสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจริง ให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ตรงส่งผลให้ผู้เรียนมีความตั้งใจเรียน นอกจากนี้ยังเป็นการนำทรัพยากรในท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน ทั้งประเภททรัพยากรบุคคลและแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ ทำให้เกิดการเรียนรู้ที่มีการแลกเปลี่ยนระหว่างครู ผู้เรียนและชุมชน การเรียนรู้แบบแลกเปลี่ยนแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะใหญ่ๆ ได้แก่ การเรียนรู้แบบนอกห้องเรียนและการเรียนรู้แบบมิตรสัมพันธ์ การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นเป็นกระบวนการที่ได้มีการได้ดูจากของจริงได้พูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดและประสบการณ์ การได้สัมผัสของจริง จึงทำให้สามารถเรียนรู้ได้ดี ครูในพื้นที่โรงเรียนจะมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่จะต้องเข้าถึงชุมชนวิธีการสอนก็จะแตกต่างไปจากครูในโรงเรียนสังกัดอื่นๆ การแสดงความสนิทสนมเหนียวแน่นคุ้นเคยกัน ครูจะทำอะไร ชาวบ้านจะร่วมทำด้วย เป็นการแสดงถึงความสัมพันธ์ในหมู่บ้านที่มีลักษณะใกล้ชิดผูกพันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเพราะโดยรากฐานแล้วชาวบ้านนาสวนที่มีสายสัมพันธ์ในท้องถิ่นและภูมิภาคอีสาน ดังนั้นวิถีชีวิตของหมู่บ้านนาสวนจึงมีความรู้สึกร่วมกันและจริงใจต่อกันเหมือนเป็นสมาชิกในครอบครัวเดียวกัน ครูจึงมีความรู้สึกร่วมกันและจริงใจต่อกัน นำเด็กไปเรียนนอกห้องเรียนทำให้เกิดแบบแผนการเรียนรู้แบบแลกเปลี่ยน ซึ่งเป็นการเรียนรู้จากชีวิตจริงและเป็นการเรียนรู้แบบมิตรสัมพันธ์

อภิปรายผลการวิจัย

1. แบบแผนการเรียนรู้แบบทางเดียวหรือการเรียนรู้ที่ครูเป็นศูนย์กลาง เป็นแบบแผนการเรียนรู้ที่ปรากฏอยู่ในห้องเรียน ลักษณะสำคัญของการเรียนรู้แบบทางเดียว คือ ครูจะเป็นผู้ให้ความรู้ นักเรียนจะเป็นผู้รับความรู้ โดยครูจะใช้หนังสือที่ได้รับมาจากส่วนกลางเป็นหลักในการสอน การสอนในวิชาต่างๆ ส่วนใหญ่ซึ่งได้แก่ วิชาคณิตศาสตร์ วิชาสังคมศึกษา วิชาภาษาไทย วิชาภาษาอังกฤษ วิชาสร้างเสริมลักษณะนิสัยและวิชาศีลธรรม มีลักษณะของการเรียนรู้แบบทางเดียว เนื่องจากนโยบายของรัฐที่มุ่งใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือเพื่อ

เตรียมตัวเด็กให้ทำงานในสังคมสมัยใหม่ หรือสังคม
อุตสาหกรรม ทำให้ลักษณะของวิชาที่สอนในโรงเรียน
ไม่มีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของเด็ก ทำให้ครูกลายเป็น
ศูนย์กลางของการเรียนรู้ในวิชาการต่างๆ ที่สอนใน
ห้องเรียน จึงทำให้เกิดลักษณะการเรียนรู้แบบทางเดียว

2. ลักษณะการจัดโครงสร้างการศึกษาในระบบ
โรงเรียนที่มีลักษณะแบบราชการ ที่มีการสั่งการและ
ควบคุมการปฏิบัติงานจากส่วนบนลงสู่ผู้ปฏิบัติงานส่วนล่าง
อย่างเคร่งครัด ทำให้ครูมีลักษณะของการทำงานตาม
คำสั่ง ขาดอำนาจอิสระ จึงมุ่งสอนหนังสือตามหลักสูตร
และปฏิบัติตามคำสั่งที่ได้รับมอบหมาย ขาดความคิดริเริ่ม
ที่จะปรับปรุงการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับความต้องการ
ของผู้เรียน จึงทำให้เกิดการเรียนรู้แบบทางเดียว
กระบวนการเรียนรู้จึงเป็นแบบยึดมาตรฐานเดียวกัน หรือ
การเรียนรู้แบบลักษณะเดียว เป็นแบบแผนการเรียนรู้
ที่เกิดขึ้นในการเรียนการสอนในห้องเรียน ลักษณะสำคัญ
ของการเรียนรู้แบบนี้คือ ครูจะสอนตามหลักสูตรและคู่มือ
ในการสอนที่กำหนดมาจากส่วนกลางอย่างเคร่งครัด ไม่มีการ
ปรับเปลี่ยนสาระของวิชาเรียนให้สอดคล้องกับท้องถิ่น
และลักษณะเฉพาะของเด็ก

3. นโยบายต่างๆ ที่รัฐได้รวมอำนาจเข้าสู่
ส่วนกลางก่อให้เกิดการเรียนการสอนในรูปแบบ เดียวกัน
ทั่วประเทศ ในการบริหารแบบระบบราชการที่เป็นระบบ
ระเบียบ มีผลทำให้การเรียนรู้ในระบบโรงเรียนจำกัดอยู่แค่
ในห้องเรียนเป็นส่วนใหญ่ สาระของการเรียนรู้ถูกกำหนด
จากส่วนกลาง ซึ่งมีผลทำให้การเรียนรู้ในระบบโรงเรียน
มีลักษณะการเรียนรู้แบบยึดมาตรฐานเดียวกัน หรือการ
เรียนรู้แบบลักษณะเดียว

4. ลักษณะการให้ความสำคัญความชอบโดยเฉพาะ
ในเรื่องการขึ้นเงินเดือน ซึ่งอำนาจผู้บังคับบัญชาในระดับสูง
ซึ่งไม่ได้ทำงานใกล้ชิดกับโรงเรียนเป็นผู้ตัดสินใจ มีผล
ทำให้การให้ความสำคัญความชอบ เป็นไปในลักษณะที่ครูที่
ตั้งใจทำงาน รู้สึกว่าไม่ได้รับความเป็นธรรม นับเป็นเงื่อนไข
สำคัญที่ทำให้ครู ตชด.ขาดขวัญและกำลังใจที่จะทุ่มเท
ให้กับงานสอน ทำให้จัดการเรียนการสอนไปตามที่ลูก

กำหนดมาให้ คือเป็นการสอนตามหลักสูตรและคู่มือ
การสอน นำไปสู่การเรียนรู้แบบทางเดียวและการเรียนรู้
แบบยึดมาตรฐานเดียว

ข้อสรุปเชิงทฤษฎีของการเรียนรู้ในวิถีชีวิตชุมชน

1. ความรู้และระบบความรู้ ระบบความรู้ของ
ชุมชนเกิดขึ้นจากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ
ระหว่างคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ และระหว่างคนกับคน
อันเป็นปรากฏการณ์ที่ออกมาในวิถีชีวิตในด้านต่างๆ เช่น
การทำนา การหาอาหาร การทำจักสาน การทอผ้า การเพาะ
พันธุ์ และพืชสมุนไพร จะเห็นได้ว่าการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นเป็น
การเรียนรู้ที่มีอยู่ตลอดเวลา ทั้งอยู่ในวิถีชีวิต

2. เรื่องของการสั่งสมและกระจายความรู้
ภูมิปัญญาเป็นการสั่งสมเป็นระบบคิด ระบบความรู้
ระบบคุณค่า ที่สืบทอดต่อเนื่องกันเกิดจากการกระจาย
ความรู้ภายในกลุ่มครอบครัวและเครือญาติ เป็นการ
กระจายความรู้ผ่านผู้นำ เป็นการบอกเล่าแบบปากต่อปาก
จากคนในหมู่บ้านเดียวกัน เป็นการรวมกลุ่มจับกลุ่ม
พูดคุย เป็นการอ่านเอกสารที่เขียนเป็นลายลักษณ์อักษร
เป็นการถ่ายทอดจากศรัทธา ความเชื่อ พิธีกรรม จารีต
ธรรมเนียม และการเรียนรู้ผ่านกิจกรรมต่างๆ เช่น จาก
การทัศนศึกษา จากการเรียนรู้ตามแนวพระราชดำริ จาก
การเล่นพื้นบ้าน : บทเพลงหมอลำ และจากการรณรงค์
ซึ่งจะเห็นได้ว่าการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นเป็นการเรียนรู้แบบ
องค์รวม

3. สถาบันสังคมซึ่งทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้และ
ระบบความรู้ในชุมชนมีสถาบันทางสังคม ซึ่งเป็นการจัด
ระเบียบความสัมพันธ์ของบุคคลมีรูปแบบและมีจุดประสงค์
ที่แน่นอนร่วมกัน ตัวอย่างของสถาบันทางสังคมได้แก่
ครอบครัว วัด และกลุ่มปราชญ์ชุมชนซึ่งเป็นกลุ่มผู้
เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน ครอบครัว เป็นสถาบันหนึ่งที่
ถ่ายทอดความรู้และระบบความรู้แก่สมาชิกในครัวเรือน
เนื่องจากครอบครัวเป็นองค์กรทางสังคม ซึ่งมีหน้าที่
จัดเกลาทางสังคมและอบรมถ่ายทอดกระบวนการเรียนรู้
ที่เกิดขึ้นโดยเกิดจากประสบการณ์และการปฏิบัติจริง

ในวิถีชีวิต อันเป็นการเรียนรู้แบบตลอดชีวิต วัด เป็นสถาบันในการสร้างกระบวนการเรียนรู้เกิดขึ้นได้ในชุมชนเป็นศูนย์กลางของชุมชนในเชิงการเรียนรู้ เพราะวัดเป็นสถาบันทางศาสนาที่อบรมถ่ายทอดคุณธรรมแห่งชีวิตให้กรอบและบรรทัดฐานความประพฤติ จริยธรรม ให้ความมั่นคง อบอุ่นทางจิตใจ โดยผ่านพิธีกรรมอันเป็นการเรียนรู้แบบบูรณาการ และปราชญ์ของชุมชนแห่งนั้นซึ่งในที่นี้ดูจากบุคคลที่มีความชำนาญมีความสามารถเฉพาะทางในด้านต่างๆ เช่น มีความสามารถในการรักษาด้วยสมุนไพร อันเป็นการเรียนรู้แบบองค์รวม

4. การสร้างสรรค์และปรับปรุงภูมิปัญญาความรู้หรือระบบความรู้ของชาวบ้าน เนื่องจากระบบความรู้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อม ระบบความรู้จึงมีการเปลี่ยนแปลงและได้รับการปรับเปลี่ยนไปด้วยเช่น การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป จึงเกิดการประสานประสานการสร้างสรรค์และปรับปรุงภูมิปัญญาขึ้นมาเพื่อเป็นการรับแนวคิดและรูปแบบการจัดการเข้ามาประสานประสานตามแต่ละบริบทของแต่ละท้องถิ่นและมาปรับใช้ให้เข้ากับสภาพสังคมและวัฒนธรรมในชุมชนหรือท้องถิ่นของตนเอง อันเป็นการบูรณาการให้เกิดการเรียนรู้

ข้อสรุปเชิงทฤษฎีของปฏิสัมพันธ์ของ การเรียนรู้ในชุมชนและโรงเรียน

1. การเรียนรู้แบบเท่าเทียมกันจากปฏิสัมพันธ์ในแนวนอน ซึ่งความถ้อยทีถ้อยอาศัย และแบบอ่อนปรนเข้าหากันของชาวบ้านและโรงเรียนทั้งนี้ยังพบว่ามีปฏิสัมพันธ์กันดีภายในชุมชน เป็นการรวมใจกันด้วยความเอื้ออาทร โดยที่โรงเรียนแม้ว่าจะเป็นองค์กรของรัฐแต่ยังลดตัวลงโดยการปฏิบัติตามนโยบายปฏิบัติการทางจิตวิทยาทำให้เกิดความเท่าเทียมและเสมอภาค

2. การเรียนรู้แบบไม่เท่าเทียมกันจากปฏิสัมพันธ์ในแบบแนวตั้ง ปฏิสัมพันธ์เกิดขึ้นจากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งและพูดข้างเดียว ทั้งยังไม่ฟังความคิดเห็นจากใครๆ มักจะถามเองตัดสินใจเอง ถ้าไม่เช่นนั้นก็จะถูกฝ่ายที่มีอำนาจ

เหนือกว่าเข้าครอบงำความคิด นอกจากนี้ยังถูกให้บังคับร่วม โดยการถูกผลักดัน จะด้วยเหตุผลใดๆ ก็ตามจนทำให้ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดคิดว่าตนเองไม่มีสิทธิ์ หรือเอกสิทธิ์ที่จะเข้าร่วมในงานนั้นๆ นอกจากนี้ยังเป็นกลอุบายและเงื่อนไขในการให้เข้าร่วมของผู้มีอำนาจเหนือกว่าการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจึงไม่เท่าเทียมกันอย่างเห็นได้ชัด

3. ปฏิสัมพันธ์ของการเรียนรู้ในชุมชนและโรงเรียน เป็นความสอดคล้องสัมพันธ์กันกับสภาพของชุมชนที่เปิดโอกาสให้โรงเรียนและบุคคลในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกระบวนการเรียนรู้ เป็นกระบวนการที่คนทุกคนจะเรียนรู้จากสภาพการณ์และเงื่อนไขรอบๆ ตัว ตลอดจนแสวงหาทางออกจากการเผชิญปัญหา โดยอยู่บนพื้นฐานความสัมพันธ์แบบแนวราบ

4. การเรียนรู้จากการทำงานและสามารถเรียนรู้ได้อย่างอิสระจากที่ต่างๆ โดยไม่จำกัดวัย จำกัดเวลา และสถานที่ เป็นวิถีชีวิตและสามารถเรียนรู้ได้ตามต้องการตรงกับสิ่งที่สนใจ สามารถเรียนรู้ด้วยตนเองจากครอบครัวจากวัดจากปราชญ์ชุมชน ดังนั้นถ้าชุมชนและโรงเรียนมีปฏิสัมพันธ์ ก็จะสามารถส่งเสริมให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

5. ผู้นำในชุมชนแบบแผนความสัมพันธ์ที่เป็นพื้นฐานสำคัญอย่างหนึ่งและเป็นปรากฏการณ์ที่เห็นได้โดยทั่วไปในหมู่บ้าน การมีผู้นำชุมชนที่เข้มแข็งยึดความต้องการพื้นฐานของคนในชุมชนเป็นหลักใหญ่ เป็นแกนกลางของคนในชุมชน จะทำให้เกิดการเรียนรู้ขึ้นได้

6. ครูคือผู้ที่มิบทบาทเข้าถึงประชาชนได้มากที่สุด สัมพันธภาพของครูที่มีต่อนักเรียนจะเป็นสายใยที่เชื่อมสัมพันธภาพของครูที่มีต่อชุมชนอีกด้วย ความสำคัญของสัมพันธภาพอาจจะติดต่อกันได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม แสดงให้เห็นว่าโรงเรียนและชุมชนมีความสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออกเป็นความถ้อยทีถ้อยอาศัยกันขึ้น

7. ชุมชนเข้มแข็งร่วมมือร่วมใจด้วยความสัมพันธ์กันค่อนข้างเหนียวแน่น ทั้งนี้เพราะมีกิจกรรมทางสังคมให้คนกลุ่มนี้พบปะกันเป็นประจำ โดยเฉพาะกิจกรรม

ทางศาสนาที่มีวัดเป็นศูนย์กลาง นอกจากนี้แล้วคนในชุมชนยังจัดให้มีองค์กรชุมชนที่เป็นแหล่งรวมตัวกันทำงานเพื่อชุมชนเป็นกิจกรรมที่นับได้ว่าเป็นหัวใจในการดำเนินงานกิจกรรมในชุมชน จึงเกิดเป็นปฏิสัมพันธ์แบบให้ทุกฝ่ายเข้ามามีส่วนร่วม

8. การจัดการเรียนการสอน โรงเรียนส่วนใหญ่จัดสื่อการเรียนการสอนโดยมีผู้รับผิดชอบ คือครูผู้สอน ซึ่งส่วนใหญ่จะใช้สื่อการเรียนการสอนจากของจริง นอกจากนั้นยังรวมถึงสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจากการจัดสื่อการเรียนการสอนประเภทของจริงดังกล่าวเป็นการจัดประสบการณ์ตรง และเป็นรูปธรรมให้กับผู้เรียน โดยหลักสูตรควรทำให้เด็กได้พบกับประสบการณ์ที่เป็นรูปธรรมให้มากที่สุด ประสบการณ์ตรงที่ผู้เรียนได้รับจากสื่อการเรียนการสอนประเภทของจริง ยังมีผลต่อการเรียนรู้ ดังที่ได้รับจากสื่อการเรียนการสอนประเภทของจริง ยังมีผลต่อการเรียนรู้เพราะการเรียนรู้จากของจริง ทำให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ตรง ซึ่งเป็นประสบการณ์ที่เป็นรากฐานของประสบการณ์ที่ปวง ซึ่งเป็นการนำทรัพยากรในท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน ทั้งประเภททรัพยากรบุคคล และแหล่งทรัพยากรทางธรรมชาติในชุมชน

9. การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของโรงเรียนบ้านนาสวน จึงมีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยเชิญภูมิปัญญาชุมชนหรือปราชญ์ชาวบ้านมาช่วยสอน ซึ่งกิจกรรมการเรียนการสอนเป็นกิจกรรมภาคปฏิบัติ การสาธิตก็จะพยายามจัดให้มีอย่างหลากหลาย และการบรรยายในภาคทฤษฎีนั้นทางครูผู้สอนก็จะพิจารณาจากจุดประสงค์ของหลักสูตร และพิจารณาจากลักษณะของเนื้อหาวิชา ทั้งนี้เพื่อให้สอดคล้องกับหลักในการคัดเลือกกิจกรรมการเรียนการสอน สิ่งแรกที่ต้องพิจารณาคือกิจกรรมนั้นสอดคล้องกับจุดประสงค์แห่งการสอนหรือไม่

10. การมีส่วนร่วมของปราชญ์ชาวบ้านในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ส่วนใหญ่ปราชญ์ชาวบ้านจะมีส่วนร่วมในลักษณะการเป็นวิทยากรในบางเนื้อหา เช่น การสอนการพืชสมุนไพร การต่อกิ่งติดตา การปลูกป่า ฯลฯ

ปราชญ์ชาวบ้านจะมีส่วนร่วมโดยการเป็นวิทยากรเมื่อผู้เรียนศึกษานอกสถานที่ มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การให้ปราชญ์ชาวบ้านทำหน้าที่แทนครูในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้กับผู้เรียนภายในโรงเรียนหรือภายใน ชุมชนจึงเป็นสิ่งที่ชัดเจนถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนเป็นไปด้วยดี แม้จะเป็นเพียงบางส่วน

11. การมีส่วนร่วมจัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยปราชญ์ชาวบ้านมีส่วนร่วมในลักษณะของการอบรมขัดเกล่าอย่างไม่เป็นทางการ เป็นแนวทางในการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการเกิดประโยชน์ในการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชุมชน ไม่ให้เกิดความแปลกแยกของการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในชุมชนท้องถิ่น และได้เข้ามามีส่วนร่วมอย่างเสมอภาค

12. การที่ผู้นำชุมชนยึดความต้องการพื้นฐานของคนในชุมชนเป็นหลักใหญ่ จุดเน้นของความสำเร็จอยู่ที่โรงเรียนและชุมชนได้ร่วมมือกันทำให้บรรลุอยู่ที่ความต้องการพื้นฐานของคนในชุมชนโดยส่วนรวม ซึ่งจะต้องให้ความช่วยเหลือตรงกับปัญหาความต้องการที่แท้จริงของชุมชน และต้องเป็นความต้องการที่ไม่เกินฐานะและความสามารถของคนในชุมชนที่จะสามารถช่วยกันได้ เช่น สิ่งก่อสร้างที่ใช้ร่วมกันในชุมชน ถนนคอนกรีต สหกรณ์ร้านค้า บัณฑิตน้ำมัน ฯลฯ การริเริ่มและดำเนินการโดยประชาชนเป็นวิธีที่ริเริ่มจากประชาชนผู้สนใจที่ต้องการแก้ไขปรับปรุงสถานภาพเดิมให้ดีขึ้นกว่าเดิม แม้จะเป็นการเริ่มต้นจากกลุ่มคนไม่กี่คนก็สามารถที่จะแก้ไขปัญหาได้ อย่างเช่น การให้ความรู้ซึ่งกันและกัน การทำร้านสหกรณ์ร่วมกัน การทำปั้มน้ำมันร่วมกัน การทำร้านค้าสหกรณ์ร่วมกัน การรวมกลุ่มจึงมีพลังในการดำเนินงานได้ดี

13. การเน้นการพึ่งตนเองและการมีส่วนร่วม การช่วยตัวเองในเบื้องต้นคงเป็นไปได้ยาก โดยเฉพาะประชาชนในพื้นที่ยากจน จุดเริ่มต้นคือทางราชการหรือโรงเรียนต้องเข้าไปช่วยเริ่มให้การสนับสนุนทางด้านวิชาการ เช่น การสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ การสนับสนุนอาคารสถานที่ การสนับสนุนวิชาความรู้ และเมื่อดำเนินการ

ไปแล้วจะต้องให้ประชาชนสามารถพึ่งตนเองต่อไปให้ได้ เพื่อให้สามารถดำเนินโครงการต่อไปได้ในที่สุด เป็นการเพิ่มภาระหน้าที่ให้แก่ คณะกรรมการหมู่บ้าน คณะกรรมการโรงเรียนหรือคณะกรรมการศึกษา ได้เข้ามาร่วมรับผิดชอบดูแลต่อไป โดยโรงเรียนใช้การกระตุ้นและจูงใจให้ประชาชนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้โดยการเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนนับตั้งแต่การระบุถึงปัญหาและความต้องการ จนถึงขั้นการประเมินผล

คุณค่าของการวิเคราะห์

1. การศึกษาวิจัยจะเป็นประโยชน์ในการสร้างความรู้ในเรื่องกระบวนการเรียนรู้ในโรงเรียน กระบวนการเรียนรู้ในชุมชน และปฏิสัมพันธ์ของการเรียนรู้ในชุมชนและโรงเรียน

2. ผลการศึกษาวิจัยจะมีประโยชน์อย่างยิ่งต่อการปรับทิศทางการเรียนรู้ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน เพื่อให้การเรียนรู้ในโรงเรียนตอบสนองต่อปัญหาและความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริงและเพื่อเป็นการแสวงหาทางออกในการปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์และโลกทัศน์ของระบบการศึกษาและพัฒนากระบวนการเรียนรู้รวมทั้งการถ่ายทอดความรู้ของคนในชุมชน ข้อมูลที่ได้รับจะเป็นประโยชน์ต่อหน่วยงาน เรื่องการบริหารจัดการในโรงเรียนที่น่าจะได้มีการกระจายอำนาจการบังคับบัญชาออกไปให้โรงเรียนมีอิสระในการบริหารจัดการ

3. เอกลักษณะที่ดีของโรงเรียนที่สมควรจะได้นำมาเป็นแบบอย่างแก่ที่อื่นๆ คือ การเป็นโรงเรียนที่เอื้อต่อชุมชน อันจะนำไปสู่การปฏิรูปการศึกษาที่เห็นเป็นรูปธรรม

4. การเรียนรู้ที่จัดควรจัดให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน อันเป็นรากฐานของการจัดการศึกษา การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจึงควรจัดโดยคนในชุมชน จึงจะรับใช้และตรงกับความต้องการของชุมชนนั้นๆ เพราะชุมชนจะมีศักยภาพเพียงพอที่จะจัดการศึกษาให้แก่ตนเองได้ และการจัดการศึกษาที่ถูกต้องนั้น ชุมชนต้องมีส่วนร่วมและมีบทบาทร่วมในทุกขั้นตอนของกระบวนการจึงจะเกิด

ประโยชน์สูงสุดต่อสังคมไทย เพราะการมีส่วนร่วมโดยตรงของชุมชนในท้องถิ่น เป็นเงื่อนไขจำเป็นต่อการส่งเสริมการเรียนรู้ และการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของชุมชนได้อย่างดีที่สุด คือ สามารถแก้ปัญหาให้กับชุมชนได้อย่างแท้จริง

5. เป็นแนวโน้มอันนำไปสู่การจัดการของระบบโรงเรียนในอนาคต ควรมีการจัดกระบวนการเรียนรู้ ทั้งในชั้นเรียนและวิถีชีวิตในชุมชนให้สัมพันธ์กัน กล่าวคือ การจัดกระบวนการเรียนรู้ที่สอดคล้อง เชื่อมโยงกับสภาพปัญหาความต้องการและศักยภาพของชุมชนท้องถิ่นนั้นๆ ไม่ว่าจะเป็นการศึกษาในระบบหรือนอกระบบ และเพื่อเป็นแนวทางให้มีการจัดการศึกษาให้หลากหลายสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชนในท้องถิ่น ฉะนั้นระบบของโรงเรียนจะต้องมีหลักสูตรและกระบวนการเรียนรู้ส่วนหนึ่งเหมือนกัน แต่อีกส่วนหนึ่งจะต้องสอดคล้องสัมพันธ์กับความต้องการและวิถีชีวิตของชุมชนในท้องถิ่น เพราะแต่ละท้องถิ่นมีความแตกต่างกัน ทั้งสภาพภูมิศาสตร์ ทรัพยากรธรรมชาติ อาชีพ ขนบธรรมเนียมประเพณี ภาษา ศาสนา ความเป็นอยู่ ตัวแปรเหล่านี้ล้วนเป็นองค์ความรู้ ที่ควรค่าแก่การเรียนรู้ของชุมชนในท้องถิ่นดังกล่าว ซึ่งองค์ความรู้ที่ควรนำมากำหนดแนวทางการจัดกระบวนการเรียนรู้ ได้แก่ พื้นฐานสิ่งแวดล้อม และความหลากหลายของชุมชนท้องถิ่น

6. รูปแบบของกระบวนการเรียนรู้ที่ได้จากงานวิจัยมีส่วนในการฟื้นฟูและพัฒนาองค์ความรู้ของชุมชนให้ดียิ่งขึ้น เพื่อให้ระบบการเรียนรู้และระบบการจัดการศึกษาได้ประสานสัมพันธ์ไปกับวิถีชีวิตของคนในชุมชนท้องถิ่น โดยไม่จำเป็นต้องแบ่งแยกเป็นระบบในและนอกระบบโรงเรียนอีกต่อไป ทั้งยังเป็นแบบอย่างในเรื่องการมีส่วนร่วมของท้องถิ่น การจัดการเรียนรู้ให้ประชาชนสามารถพึ่งตนเองได้ จะต้องส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างเต็มที่ในกระบวนการจัดการศึกษา โดยรัฐจะต้องกระจายอำนาจสู่ชุมชนท้องถิ่น หรือต้องยอมรับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินการจัดการศึกษาในโรงเรียน สถานศึกษาต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามา

มีส่วนร่วมในการดำเนินงานทางการศึกษาเพื่อให้เกิดการจัดการศึกษาสอดคล้องกับชุมชนมากขึ้น การมีส่วนร่วมของท้องถิ่นนั้นไม่ใช่เพียงแต่มีตัวแทนเข้ามามีบทบาทร่วมในการกำหนดเนื้อหาสาระของหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนเท่านั้น แต่ต้องหมายถึงการนำเอาองค์ความรู้ของชุมชนท้องถิ่นเข้าไปประกอบเป็นฐานของการกำหนดหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน โดยเฉพาะภูมิปัญญาท้องถิ่น เพราะภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นเกิดขึ้นมาจากการปฏิสัมพันธ์ของการเรียนรู้ในชุมชนและโรงเรียน การสำนึกและรับรู้ในคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น นับเป็นเงื่อนไขที่จะส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมของท้องถิ่นเพื่อนำไปสู่กระบวนการปรับหลักสูตรการเรียนการสอนให้สัมพันธ์สอดคล้องต่อชีวิตของชุมชนท้องถิ่นอย่างแท้จริง

7. การจัดการศึกษาระดับประถมศึกษาต้องเป็น การจัดการศึกษาที่สมบูรณ์แบบในตัว เมื่อเด็กจบการศึกษาสามารถนำความรู้ไปใช้พัฒนาอาชีพ เลี้ยงตนเองและครอบครัวได้ การศึกษาต้องสัมพันธ์กับชีวิตจริงในชุมชน โดยเฉพาะในเขตชนบท โรงเรียนต้องเป็นแหล่งความรู้และฝึกทักษะด้านต่างๆ ให้กับประชาชนในชุมชนนั้นๆ โอกาสที่ชุมชนท้องถิ่นจะสามารถฟื้นฟูสมรรถภาพของตัวคนขึ้นมาได้ ก็จะต้องจัดการเรียนศึกษาทุกระดับให้ประสานเชื่อมโยงเป็นองค์ประกอบของการเรียนรู้ร่วมกัน

8. การเรียนรู้ที่ต่อเนื่อง เพื่อให้ระบบการศึกษาสอดคล้องกับพื้นฐานของครอบครัว อาชีพ และวิถีการดำรงชีวิตในท้องถิ่น ระบบโรงเรียนชุมชนจะเป็นแหล่งที่ทั้งเด็กและผู้ใหญ่ต่างมาใช้บริการเพื่อการเรียนรู้ การจัดการเรียนรู้จึงจำเป็นต้องให้มีความยืดหยุ่น คล่องตัว และมีความหลากหลาย การศึกษาที่ต่อเนื่องจะอำนวยความสะดวกให้กับชุมชนในท้องถิ่นเป็นอย่างมาก โรงเรียนจะเป็นแหล่งวิชาความรู้ ฝึกทักษะประสบการณ์ต่างๆ ให้ทั้งเด็กและผู้ใหญ่ โดยสอดคล้องกับความเป็นจริง สภาพปัญหา ความต้องการของประชาชน และประชาชนในท้องถิ่นนั้นก็มีส่วนร่วมในการกำหนดการจัดการศึกษาการจัดการระบบการเรียนรู้อีกด้วย

9. ผลการวิจัยนำไปสู่การจัดการศึกษาโดยการมี

ส่วนร่วมของประชาชน ที่จะเอื้อประโยชน์ต่อชุมชนมากที่สุดจะต้องระดมทรัพยากรที่มีอยู่ทั้งในและนอกชุมชนสร้างเป็นเครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อให้ประชาชนได้เกิดการเรียนรู้ได้รอบด้านและเชื่อมโยงความรู้ได้ เครือข่ายที่สำคัญในชนบท มีปราชญ์ชุมชน ผู้นำชุมชน พระสงฆ์ สถาบันศึกษาในรูปของราชการ กลุ่มของประชาชน ซึ่งมีทั้งรูปแบบของทางการและนอกทางการ

คำขอบคุณ

นับเป็นเกียรติประวัติแก่ข้าพระพุทธเจ้าและวงศ์ตระกูล ที่ได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ที่ทรงมีพระเมตตาอย่างสูงยิ่งในการพระราชทานคำแนะนำและทรงสนับสนุน ในการเข้าศึกษาในระดับปริญญาตรีบัณฑิต สาขาพัฒนศึกษาศาสตร์ ข้าพระพุทธเจ้ารู้สึกในพระมหากรุณาธิคุณอยู่ตลอดเวลาและจะขอรับใช้ได้เบื้องพระยุคลบาทจนชีวิตหาที่สุดไม่ และบุคคลสำคัญที่สุดที่ผู้วิจัยจะละเลยเสียไม่ได้คือพระเดชพระคุณพระราชสุทธิญาณมงคล เจ้าคณะจังหวัดสิงห์บุรี ที่ได้สนับสนุนเงินทุนในการเข้าศึกษาในระดับปริญญาตรีบัณฑิต ตลอดทั้งหลักสูตร 5 ปี เป็นเงินรวมทั้งสิ้น 500,000 บาท ผู้วิจัยได้ปวารณาตัวไว้ว่าจะกระทำประโยชน์แก่ชาติบ้านเมืองไม่เห็นแก่เหน็ดเหนื่อยและทั้งชีวิตที่มีแต่ให้กับช่วยเหลือเหมือนกับพระเดชพระคุณพระราชสุทธิญาณมงคล ของลูก ขอกราบขอบพระคุณ นายแก้วขวัญ วัชโรทัย เลขาธิการพระราชวัง ผู้บังคับบัญชาสูงสุด และนายกิตติ ขันธมิตร รองผู้อำนวยการโครงการส่วนพระองค์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ผู้เป็นที่รักยิ่งของผู้วิจัยที่กรุณาอนุญาตให้ลาไปศึกษาต่อในระดับปริญญาตรีบัณฑิต

ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จสมบูรณ์ลงได้ด้วย ความกรุณาอย่างยิ่งจาก รองศาสตราจารย์ ดร.นภาพรณัฏ ะหวานนท์ ประธานกรรมการควบคุมปริญญานิพนธ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เพ็ญสิริ จีระเดชากุล และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรวุฒิ ปัดโรตง กรรมการ

ควบคุมปริมาณนิพนธ์ ที่กรุณาทุ่มเทเวลากำลึงกาย
กำลังใจ ให้คำแนะนำด้วยความเมตตาและตั้งใจยิ่ง ผู้วิจัย
ไม่เคยทอดทิ้งแม้จะมีปัญหาที่คิดไม่ได้ทั้งเหน็ดเหนื่อย
อ่อนล้าเท่าไรก็ไม่หวั่น จนสามารถฝ่าฟันมาด้วยความ
มานะพยายามที่ได้กระทำอย่างสม่ำเสมอและจริงจัง
ทำให้ผู้วิจัยมีวันนี้ ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งและประทับใจใน
ความเมตตากรุณาอย่างสูงของท่านคณะกรรมการที่ปรึกษา
ทั้ง 3 ท่าน จึงขอกราบขอบพระคุณ เป็นอย่างสูงมา ณ
โอกาสนี้

ขอกราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ณรงค์
พ่วงพิศ อาจารย์ที่แต่งตั้งเพิ่มเติม และรองศาสตราจารย์
ดร.ไพฑูรย์ มีกุล อาจารย์ที่แต่งตั้งจากภายนอก
ที่เข้าร่วมเป็นกรรมการสอบปากเปล่าปริญญานิพนธ์
รองศาสตราจารย์ ดร.ธำรงค์ อุดมไพจิตรกุล อดีต
คณบดีคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
และ อาจารย์ ดร.ชูศักดิ์ ชัมภลจิต ที่กรุณาเข้าร่วม
เป็นกรรมการสอบหัวข้อปริญญานิพนธ์ รวมทั้งคณาจารย์
สาขาพัฒนศึกษาศาสตร์ทุกๆ ท่าน ที่มีได้กล่าวรายงาน
ซึ่งเป็นผู้สอนและให้คำแนะนำตลอดจนให้กำลังใจใน
การศึกษาเล่าเรียน และขอกราบขอบพระคุณอย่างสูง
ศาสตราจารย์ ดร.ชยันต์ วรรณะภูติ อาจารย์ประจำภาค
วิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
และ ดร.ชูเกียรติ ลิสุวรรณ อาจารย์ภาควิชาส่งเสริม
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ที่กรุณาสละ
เวลาอันมีค่า รับประทานที่ปรึกษาหัวข้อปริญญานิพนธ์และ
กรุณาให้คำแนะนำทางไปรษณีย์ด้วยความกรุณาเป็นอย่างยิ่ง
ผู้วิจัยซึ่งในความเมตตาอาทรของท่านอาจารย์ทั้งสองยังนัก

เอกสารอ้างอิง

คณะอนุกรรมการวางแผนพัฒนาคนและสังคม. “แผน
พัฒนาคนและสังคม,” ใน แผนพัฒนา
เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8
(พ.ศ. 2540 - 2544). กรุงเทพฯ : สำนักงาน
คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม
แห่งชาติ, 2540.

ชยันต์ วรรณะภูติ. “การกำหนดกรอบคิดในการ
วิจัยเชิงคุณภาพ,” ใน คู่มือการวิจัยเชิงคุณภาพ
เพื่อการพัฒนา. พิมพ์ครั้งที่ 2 บรรณาธิการโดย
อุทัย ดุลยเกษม. หน้า 29-62. กรุงเทพฯ :
สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น,
2537.

ชูเกียรติ ลิสุวรรณ. ระบบการเรียนรู้ที่มีอยู่ในท้องถิ่น
ภาคเหนือ. รายงานการวิจัย คณะศึกษาศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2535.

นภาพร หะวานนท์. “องค์ความคิดทางด้านพัฒนา-
ศึกษาศาสตร์,” ใน พัฒนศึกษาศาสตร์
ศาสตร์แห่งการเรียนรู้และถ่ายทอดการพัฒนา.
บรรณาธิการโดย นภาพร หะวานนท์.
หน้า 15-28 กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2539.

เบอร์ทรันด์ รัสเซลล์. ระเบียบสังคม-ระบบการศึกษา :
บทวิพากษ์ความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษากับ
รัฐ Education and the Social order.
แปลโดย สุวรรณ วทสยวรรณ สถา
อนันท์. กรุงเทพฯ : โครงการจัดพิมพ์คปไฟ
มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และ
มนุษยศาสตร์, 2533.

เพ็ญสิริ จิระเดชากุล. “อุปถัมภ์ความเข้มแข็งของ
ชุมชน,” ใน องค์ความคิดในเรื่องความเข้มแข็ง
ของชุมชน. เอกสารประกอบการสัมมนา เล่ม 1
จัดโดยโครงการพัฒนาดัชนีความเข้มแข็งของ
ชุมชน มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ โดยการ
สนับสนุนของ สำนักงานกองทุนสนับสนุน
การวิจัย, 2542.

เสนห์ จามริก. แนวทางการพัฒนาการศึกษา :
บทวิเคราะห์เบื้องต้น. พิมพ์ครั้งที่ 2.
กรุงเทพฯ : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, 2537.

เสรี พงศ์พิศและคณะ. ปฏิรูปการศึกษาเพื่อปวงชน
แล้วชาวบ้านจะเข้าสู่ศตวรรษที่ 21 ได้อย่างไร.
กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการ
วิจัย (สกว.), 2538.

สุรเชษฐ เวชชพิทักษ์. **รากฐานแห่งชีวิตวัฒนธรรมชนบทกับการพัฒนา.** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์หมู่บ้าน, 2533.

สุรุฒิ ปัดโรสง. **Civic Education : เน้นด้านการศึกษา**
นอกโรงเรียน. เอกสารประกอบการเสวนาทาง
วิชาการ ครั้งที่ 1 กลุ่มศึกษา Civic Education.
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
วันที่ 19 มกราคม 2541.

ศิริกาญจน์ โกสมุทร. **การมีส่วนร่วมของชุมชนและ**
โรงเรียนเพื่อการจัดการศึกษานานพื้นฐาน.
ปริญญาโท กศ.ด.(พัฒนศึกษาศาสตร์)
กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ,
2542. อัดสำเนา.

อุทัย ดุลยเกษม และอรศรี งามวิทยาพงศ์. **ระบบการ**
ศึกษากับชุมชน : กรอบความคิดและข้อเสนอ
เพื่อการศึกษาวิจัย. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ :
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2540.

Coombs, Philip H. **The World Educational Crisis.**
A Systems Analysis, New York :
Oxford University Press, 1968.

Faure, Edgar et al. **Learning to Be.** The World of
Education Today and Tomorrow Paris.
UNESCO, 1972.

Freire, Paulo. **Pedagogy of the Oppressed.**
New York : The Seabury Press, 1970.

Riggs, Fred. **Thailand the Modernization of a**
Bureaucratic Polity. Honolulu :
East West Center Press, 1966.

Smelser, Neil J. **Sociology.** Berkely : University
of California Press, 1981.

Weber, Max. **Essays in Sociology.** New York :
Oxford University Press, 1946.

ประวัติ ดร.พจน์ เทียมศักดิ์

ประวัติการศึกษา

พ.ศ.2527 ครุศาสตรบัณฑิต (ค.บ.) เกียรตินิยม

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พ.ศ.2535 ศีษาศาสตรบัณฑิต (ศศ.บ.) คณะ

ศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

พ.ศ.2537 ครุศาสตรมหาบัณฑิต (ค.ม.) คณะ

ครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พ.ศ.2543 การศึกษาดุษฎีบัณฑิต (กศ.ด.) สาขา

พัฒนศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ประวัติการทำงาน

พ.ศ.2527 - 2532 อาจารย์โรงเรียนจิตรลดา

สวนจิตรลดา

พ.ศ.2532 - ปัจจุบัน เจ้าหน้าที่บริหารงานใน
พระองค์ สำนักงานโครงการส่วนพระองค์สมเด็จพระเทพ
รัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี สำนักพระราชวัง

พ.ศ.2543 - ปัจจุบัน วิทยาการและอาจารย์พิเศษ
สถาบันการศึกษาต่างๆ อาทิ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย

สถาบันราชภัฏรำไพพรรณี สถาบันราชภัฏราช-
นครินทร์ สถาบันราชภัฏเพชรบุรีวิทยาลัยฯลฯ

ผลงานเขียนและตีพิมพ์เผยแพร่

พ.ศ.2532 คู่มืองานประดิษฐ์-สื่อการสอน พิมพ์
ครั้งที่ 1 สำนักพิมพ์ต้นอ้อ

พ.ศ.2532 หนังสือสร้างเสริมลักษณะนิสัย
ลำดับที่ 1 เรื่อง ครูอ้อมของเรา สำนักพิมพ์เด็กน้อย

พ.ศ.2532 หนังสือสร้างเสริมลักษณะนิสัย
ลำดับที่ 3 เรื่อง วันหยุดแสนสนุก สำนักพิมพ์เด็กน้อย

พ.ศ.2532 หนังสือสร้างเสริมลักษณะนิสัย
ลำดับที่ 6 เรื่อง หนูหยกสไลด์ สำนักพิมพ์เด็กน้อย

พ.ศ.2532 หนังสือสร้างเสริมลักษณะนิสัย
ลำดับที่ 9 เรื่อง วันเกิดคุณแม่ สำนักพิมพ์เด็กน้อย

พ.ศ.2533 หนังสือสร้างเสริมลักษณะนิสัย เรื่อง
หนูพิมพ์ไปโรงเรียน สำนักพิมพ์ดันอ้อ

พ.ศ.2533 หนังสือสร้างเสริมลักษณะนิสัย เรื่อง
หมอนรักของก้อย สำนักพิมพ์ดันอ้อ

พ.ศ.2534 คู่มืองานประดิษฐ์-สื่อการสอน
พิมพ์ครั้งที่ 2 สำนักพิมพ์ดันอ้อ - แกรมมี

พ.ศ.2534 คู่มืองานประดิษฐ์งานสร้างสรรค์
สำนักพิมพ์ดันอ้อ - แกรมมี

พ.ศ.2532-2543 จดหมายข่าว โครงการตาม
พระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรม
ราชกุมารี สำนักพระราชวัง จำนวนกว่า 10 ฉบับ

พ.ศ.2543-2544 การเรียนรู้ตลอดชีวิตในพื้นที่
ชนบททางไกลและทุรกันดาร สนับสนุนโดยสถาบัน
เอเชียศึกษา (อยู่ในระหว่างดำเนินการ)

สถานที่ติดต่อของผู้นำเสนอ

สำนักงานโครงการส่วนพระองค์สมเด็จพระเทพ
รัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี สวนจิตรลดา ราชวิถี
ดุสิต กทม.10303 โทร 282-6511, 281-3921, 280-
5032 โทรสาร 281-3923 มือถือ 01 809-0362